

Ambroise J o b e r t, *Od Lutra do Mohyły. Polska wobec kryzysu chrześcijaństwa 1517-1648*, przeł. Elżbieta Sękowska, Warszawa 1994, Instytut Wydawniczy PAX, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1994, ss. 333, indeks nazwisk.

Omawiana monografia ukazała się po raz pierwszy w języku francuskim w Paryżu w 1974 r. Przedmiotem zainteresowania A. Joberta stały się w tej książce stosunki wyznaniowe panujące w Rzeczypospolitej w XVI i I poł. XVII w. Autor symbolicznie określił ten okres jako czas między działalnością dwóch wielkich postaci, a mianowicie Marcina Lutra i Piotra Mohyły, związanych z chrześcijaństwem zachodnim i wschodnim. Wydarzenia religijne wplótł Jobert w realia polityczno-społeczne ówczesnej Europy. Monografia uwypukla wkład Polski w rozwój ruchu reformacyjnego oraz przebudzenie Cerkwi prawosławnej. Ukazuje przy tym relacje między katolicyzmem, protestantyzmem i prawosławiem.

Praca została oparta na licznych źródłach drukowanych oraz bogatej literaturze przedmiotu. Otwiera ją przedmowa do wydania polskiego autorstwa Jerzego Kłoczowskiego, w której przedstawiono sylwetkę i dorobek naukowy A. Joberta oraz dokonano krótkiej oceny merytorycznych wartości publikacji. Po przedmowie następują po sobie dwie części. Pierwszą zatytułowano „Rozwój protestantyzmu (1520-1573)”. Rozpoczyna ją rozdział poświęcony genezie polskiej tolerancji religijnej. Następnie ukazano jaki wpływ miały poglądy religijne Erazma z Rotterdamu na kwestie wyznaniowe w Polsce, a także charakterystyczne postawy społeczno-religijne Andrzeja F. Modrzewskiego (zwolennika dialogu) oraz kardynała Stanisława Hozjusza (orędownika bezwzględnej stanowczości wobec reformacji). W części tej znalazły się również rozdziały przybliżające osobę i działalność Jana Łaskiego „apostoła narodów”, największego rzecznika myśli reformacyjnej, dążącego do realizacji unii polskich protestantów, a ponadto uwagi na temat Braci Polskich – ich ideologii i losów. Dalej przedstawiono rozwój polskiego protestantyzmu oraz wydarzenie uważane za jego apogeum, czyli zawarcie zgody sandomierskiej w 1570 r. Pierwszą część książki uzupełniają rozważania na temat postaci prymasa Jakuba Uchańskiego oraz konfederacji warszawskiej z 1573 r.

Drugą część publikacji zatytułowaną „Odnowa katolicyzmu (1573-1648)” otwiera charakterystyka sytuacji wyznaniowej w Polsce w latach 1573-1648. Następnie omówiono życie i działalność Faustyna Socyna oraz losy socynian. W kolejnym rozdziale ukazano dzieje zakonu Towarzystwa Jezusowego na terenie Rzeczypospolitej. Osobny rozdział poświęcił Jobert wystąpieniom kilku czołowych przedstawicieli polskiego katolicyzmu (Śmigleckiego, Warszewickiego, Skargi i Petrycego), które dotyczyły spraw społecznych i państwowych. W dalszej części Autor przedstawił funkcjonowanie zakonów męskich i żeńskich. W pozostałych trzech rozdziałach odniósł się do unii brzeskiej, rywalizacji między unitami a prawosławnymi (ukazanej na przykładzie najwy-

bitniejszych przedstawicieli tych wyznań – Józefa Rutskiego i Piotra Mohyły), a także wielkiego planu irenicznego zmierzającego do stworzenia trwałych zasad tolerancji religijnej między katolikami, protestantami i prawosławnymi. Orędownikami tej koncepcji byli: król Władysław IV, kanclerz Jerzy Ossoliński i kapucyn Walerian Magni.

Monografię zamykają podsumowujące uwagi na temat stosunków politycznych, gospodarczych i społecznych między Rzeczpospolitą a Zachodem i Wschodem. Polskie wydanie omawianej pracy uzupełnia posłowie Zofii Libiszowskiej, w którym oceniając dzieło A. Joberta pisze, iż Autor „odrzuca zdecydowanie wszelkie przejawy zawziętości, niesprawiedliwości i krzywdy społecznej, opowiadając się za porozumieniem i tolerancją”.

Książka stanowi ciekawą próbę całościowego ujęcia zagadnień dotyczących reformacji i reformy Kościoła katolickiego w realiach polskich. Dzięki niej, otrzymaliśmy przejrzysty wykład historii Kościołów i wyznań istniejących na obszarze naszego kraju, który to w sposób poważny wzbogaca naszą wiedzę i myśl naukową. Trzeba jednak zauważyć, że monografia nie pozbawiona jest błędów merytorycznych i dyskusyjnych sądów. Ponadto zauważa się niezrozumiałość tłumaczenia, które jest niekiedy dosłowne, przez co niezbyt poprawne stylistycznie. Trzeba też podnieść sprawę niezbyt dokładnej korekty tekstu książki, czego efektem są błędy drukarskie. Niemniej jednak należy wyrazić zadowolenie z faktu ukazania się tej pracy na polskim rynku księgarskim. Ze względu na prostotę i klarowność wykładanych w niej treści, rozprawa jest adresowana nie tylko do profesjonalnych badaczy, ale również do zwykłych czytelników. Wartość książki podnosi także wysoki poziom edytorski i bardzo staranna szata graficzna.

Roman Pelczar

Krzysztof S t o p k a, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu. Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1994, ss. 274, indeks.

Dotychczasowy stan badań nad problematyką szkolnictwa katedralnego w Polsce nie jest imponujący. Dopiero omawiana praca stanowi pierwszą próbę syntezy wiedzy o tego typu szkołach, w przeciwieństwie do wcześniejszych publikacji głównie o charakterze przyczynkarskim. Książkę oparto o bardzo bogaty zasób źródeł drukowanych i opracowań, wśród których bardzo licznie reprezentowane są publikacje obcojęzyczne. Na treść rozprawy składa się wprowadzenie, 10 rozdziałów (częściowo rozbitych na podrozdziały), zakończenie oraz indeks obejmujący nazwiska, miejscowości oraz godności i instytucje kościelne wymienione w tekście. Przypuszczamy, że z przyczyn niezależnych od Autora, monografii nie zaopatrzone w wykaz bibliograficzny.